

Lengyel Ágnes

SZŰZ MÁRIA ALAKJA A VALLÁSOS PONYVAIRODALOMBAN

A szakrális ponyvanyomtatványok meglehetősen kevés figyelemben részesültek az eddigi szakkutatás során. A népi használatra szánt ájtatos irodalom, közte a ponyvák kiadása – korábbi előzmények után – a múlt század második felében vált egyre inkább tömeges méretűvé. A vallásos ponyvairodalom, szerzőinek társadalmi helyzete, a kiadások helyi jellege, hagyományban való gyökerezése, illetve a nép körében betöltött szerepe, funkciója alapján a népi vallásosság szerves iartozékának tekinthető.

Az anyagban jelentős a táji differenciálódás, ami a helyi kiadók sajátos működése mellett valószínűleg a búcsúk vonzáskörzetével és az egyházmegyék elkülönülésével függ össze.¹ Jelen tanulmány a még recens gyűjtéssel is elérhető anyagra épül, elsősorban Nógrád és a történeti Hont megye területéről. A napjainkban, terepmunka során dokumentált anyag legkorábbi darabjai az 1840-es évekből származnak, zömük pedig az ezt követő évtizedek, illetve századunk 10-es, 20-as éveinek termése.

A palóc népi vallásosság egyik jellemzője Szűz Mária kiemelkedő kultusza. Különös, bensőséges szeretettel, sokféleképpen megnevezve közvetlen bizalommal fordulnak az *Istenszüllő Szűz Máriához*, a *legédesebb édesanyához*, *Magyarok Nagyaszonnyához*, *betegek gyógyítójához*, *özvegyek és árvák pártfogójához*, *bűnösök menedékéhez*, *foglyok szabadítójához*. Templomi vagy kápolnabeli szobrait sokfelé öltöztetik az év ünnepi időszakaihoz igazodva. Szentgyónás után a templomban sokan Mária szobra előtt végzik el a feladott elégtételt. Kereszteléskor a keresztanya helyenként máig is a *Máriácska* előtt ajánlja fel keresztgyermekét a Boldogságos Szűz oltalmába, avatáskor pedig az édesanya imádkozik előtte néhány percet, s dob pénzt a perselybe. A népi vallási tudatban Szűz Máriának az istenséggel, a három isteni személlyel azonos szinten való és differenciálatlan elhelyezkedését, a Márián keresztüli istenimádást példázza a hasznosi kegyhelyen elhangzott vallomás: „Az ég felé száll az ima, mint a tömjénfüst. A fényesség útján megy felfelé, engesztelni a jó Szűzanyát. Trónjához, hisz olyan közel vagyunk hozzá, hogy csak egy pár lépés kellene, de majd aztat megkapjuk, ha eljön az utolsó óránk, akkor majd a Szűzanya felemel minket oda magához, reméljük. (...) Bízunk benne, hogy könyörög értünk, segít rajtunk. Mikor imádkozunk olyan közel vagyunk a

¹ Kriza 1991. 884.

Szűzanyához, a szív, a lélek megnyílik, olyan mint az ég a földdel és az a fényesség beragyogja ott azt a helyet, ahol imádkozunk, hogy valóba csodálatos, tiszta, elragadtató, hogy amik történnek, hogy a Szűzanya mondta (!), ahol ketten-hárman összegyűttök az én nevemben, köztetek vagyok (...)."² A Szűz Máriához fűződő bensőséges kapcsolat jele, hogy eleven megnyilatkozását is sokan érzékelik álombeli vagy olykor éber látomások formájában is.

Szűz Mária tiszteletének keretei közé szervesen illeszkedik a Máriával foglalkozó szövegek széles köre. A Mária-költészet kezdete majd kétezer évvel ezelőtre tehető. A hozzá kapcsolódó énekekben, imádságokban, elmélkedésekben, legendaballadákban Mária személyes patrónusként való megjelenése mellett élete különböző mozzanatainak megéneklése, kegyhelyekhez, társulatokhoz kapcsolódó kiadványok csoportjai fordulnak elő. A pap nélkül, előimádkozók vezetésével tartott népi ájtatosságok többségében Mária áll a középpontban. A kilencedek, lourdes-i ájtatosságok és jelenések, egyes ünnepeken szokásos szolozsmák, éjszakai virrasztások, esti keresztutak templomi ájtatosságainak alkalmain gyakorta kerülnek elő a kéziratoss vagy nyomtatott szövegek, mintegy az alkalom forgatókönyvéül szolgálva.

Az ájtatos irodalom tömeges megjelenése, a parasztság körében való népszerűsödése a múlt század második felétől követhető nyomon. Az 1918-ban hatályba lépő Codex Iuris Canonici rendelkezéséig³ gyakorta jelentek meg egyházi engedélyeztetés nélkül kiadott nyomtatványok, melyek különböző jelenésekről, kinyilatkoztatásokról, látomásokról, jövődölésekről vagy csodákról szóltak. A korlátozó rendelkezéssel összefüggésben az 1910–20-as évektől szórványosabbá válik a fellelhető ponyvaanyag, de a megőrződött és használatban maradt vallásos ponyvanyomtatványok recens néprajzi gyűjtéssel napjainkban is föllelhetők, és megfigyelhető a sajátos stílust, kifejezésmódot őrző szövegtípusok megújulása is.⁴

A vallásos nyomtatványok jelentős részének Szűz Mária a központi alakja. Az Egri Nyomda Rt. által kiadott vallásos ponyvaanyagon elvégzett csoportosítás szerint a nyomda ponyvatermésének közel egyharmada ehhez a témakörhöz tartozik.⁵ A szövegében Szűz Máriához kapcsolódó ponyvanyomtatványok áttekintéséhez és jellemzéséhez szükség volna az anyag rendezett számbavételére kataszter jellegű csoportosítására.

A ponyvanyomtatványok zöménél a tematikus elkülönítés esetében támaszkodhatunk a füzetek részletes tartalmi tájékoztatást adó címlapjaira, ahol a gyakorta terjedősen részletező cím alatt, számozott sorrendben jelennek meg az ének- és imaszövegek kezdősorai. A címükben is Máriára utaló nyomtatványokon kívül azonban még az általános megjelölésű, például „két legűjabb”, „három ájtatos”, „négy istenes”, „öt legszebb”, „hat szép”, „új” énekeket tartalmazó nyomtatványok is főleg Szűz Máriáról szóló imákat, énekeket, történeteket közölnek a különféle más imádságok, ájtatosságok, tanulságos elbeszélések, gyászénekek, halotti búcsúztatók mellett. Hasonlóan, a címükben konkrétan Máriához kapcsoló-

² K. J.-né, rom, kat., 1929. Szurdokpüspöki

³ C. I. C. 1951, 376–383.

⁴ Lengyel 1994.

⁵ Antalóczi 1986. 87.

dó füzetek is tartalmazhatnak más témájú, például Jézusra, szentekre, ünnepekre, jelentős eseményekre vonatkozó vallásos szövegeket. Egy-egy ponyvafüzeten belül így többféle, Máriához kapcsolódó vagy egyéb vonatkozású téma is előfordulhat egymás mellett. Az alábbi osztályozás szempontjai az anyag tematikus jellemzőiből tevődtek össze. Így a következő csoportokat alakítottuk ki: Szűz Mária életútjához, évköri ünnepekhez, kisebb periódusokhoz (hónap, hét, nap), Mária-kegyhelyekhez, társulatokhoz, rendkívüli élethelyzetekhez, általános kultuszhoz kapcsolódó ponyvafüzetek.

A nyomtatványok nagy része egyértelműen besorolható volt valamelyik csoportba, kisebb hányaduk egyszerre több kategóriához is kapcsolódik. Egyes füzetek például egyszerre kegyhely vonatkozásúak, évköri ünnepekhez tartoznak és akár Mária életútját is érintőek. Minden esetben meghatározható azonban egy tartalmi hangsúly szerinti sorrend, és így indokolt a leggyakoribb téma szerinti beosztás. A füzet nagyságú kiadványok mellett figyelembe vehetjük az egyszerű imalapokat és a terjedelmesebb, könyvszerű kiadványokat is. Az alábbiakban a különböző témakörök illusztrálása képpen bemutatunk a nógrádi palóc vidéken dokumentált vallásos ponyvaanyagból néhány példát.

Szűz Mária életútjához kapcsolódó ponyvakiadványok:

- *A menekülő Szent Család futása Heródes király haragja elől. Kiadta Bors István Botykon, nyomtatott Pesten, 1900.*
- *Szent énekek Szűz Mária egyiptomi futásáról Írta: Dani Júlia, túri lakos. é.h.n.*
- *Csudatörténet a boldogságos Szűz Máriáról Rómában. Nyomtatta Bucsánszky Alajos Pesten, 1868-ban.*
- *Szűz Mária emléke. Írta Varga Lajos Jászárokszálláson. Eger é.n.*
- *Szűz Mária álma. Budapest. Nyomatott és kapható Bartalits Imre könyvkiadóhivatalában. é.n.*

Évköri ünnepekhez kapcsolódó ponyvakiadványok:

Advent:

- *Az Ige testté lőn. Adventi énekek. Egri Nyomda Rt. 9. Rakt. sz. é.n.*

Szeplőtelen fogantatás (dec. 8.):

- *Négy Istenes Ének a bold. Szűz Mária szeplő nélküli fogantatásának ünnepére. Budán, 1865. Nyomatta és kiadja Bagó Mártonnál.*
- *Ájtatosság liliomai. A boldogságos szűz Mária szeplőtelen fogantatásának tiszteletére gyűjté Tárkányi B. József egri főegyházmegyei áldozópap. Balázs könyvkereskedés. Mezőkövesd. é.n.*

Karácsony:

- *Karácsony éjszakája, vagy a kis Jézus megjelenése. Pest 1863.*

Mária eljegyzése (jan. 23.):

- Legújabb szent énekek Szűz Mária jegygyűrűjéről. Összeírta Bagó Mihály. Budapest. Nyomatott Bagó Márton és fiánál. é.n.
- Szűz Mária eljegyzéséről s menyegzőjéről valamint a kánai menyegzőről való szép szívreható énekfűzet. Bartalits Imre kiadás. Budapest. é.n.

Gyümölcstől Boldogasszony (márc. 25.)

- Új énekek. Megváltás Öröm Virágától (Mely az üdvözítő Jézus Krisztus feltámadására és a Szűz Mária tiszteletére Gyümölcstől Boldogasszony ünnepére, jólelkű hívek használatára. Szentkúti Búcsú-Emlékiül) Sági István Horton. é.n.
- Legszebb új énekek a szentséges szűz Máriának miképp jelentette meg Gábrriel arkangyal boldog kimúlását s mennybe menetelét. 5. szám. Versekbe írta Gitzy György. Budapest, 1892.

Nagybőjt:

- Legújabb bőjti énekek a fájdalmas szűz Máriához, Kiadja és összeírta: Szalóki Piros. 2111. szám. é.n.

Húsvét:

- Krisztus Urunk az ő szűz sz. anyával, és attól való vég bútsú vétele. Szegeden Grün Orbán által. é.n.

Május:

- Új Énekek, litánia és ima. Májusi hangok. Balázs-nyomda, Mezőkövesd. 37.522.
- Világ Királynőjéhez. Hollósy G. nyomda Bgyarmat. é.n.

Pünkösöd:

- Pünkösdi Rózsakoszorú. Legújabb énekkoszorú, Melytől vidul a szomorú. Szűz Mária tiszteletére írta Varga Lajos Jász-Árokszálláson. Jászberény, 1892.
- Piros Pünkösdi Rózsák a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére. Köszöntő énekek a szentkúti Szűz Anyához. A boldogságos Szűz Mária tiszteletére szerkesztette: Boda Pál János a Jézus Szentséges Szívének és a Szent Olvasó Társulat tagja. Érsekvadkert é.n.

Sarlós Boldogasszony (júl. 2.):

- Legújabb csodatörténet, mely az idén, Sarlós Boldogasszony napján történt. Kiadatott és egyedül kapható Sógor György könyvnyomdásnál, Keszthelyen (Zalamegye.) é.n.

Mária Szíve (aug.):

- A minden kegyelmekkel gazdagon tündöklő Szűz Mária szent Szívének ájtatos alkalmi fohászok, melyekkel az Isten szeplőtelen Anyjának, a boldogságos Szűz Máriának anyai pártfogását megnyerhetjük. Budapest, 1904. Nyomatja és kiadja Rózsa K. és neje 157. sz.

Nagyboldogasszony (aug. 15.):

- Gyász koszorú Szűz Mária tiszteletére. Összeállította: Skarupa Mária Földes-nyomda, Páztó. é.n. (Ua. megjelent: Balázs, Mezőkövesd, 29.059.)
- A legszebb új énekek Nagyboldogasszony napjára. Kiadta Orosz István Jászladányban. Budapest é.n. Bartalits.
- Legújabb! Nagyboldogasszonyi ének és a szent helyről való elbúcsúzás. Szerk. Boda Pál János, a Jézus szentséges szívének és a Szent Olvasó Társulat tagja. Érsekudkert. é.n.
- Legújabb szent énekek Boldogságos Szűz Mária haláláról. Szeged. Traub. é.n.

Kisasszony napja (szept. 8.) és Mária nevenapja (szept. 12.)

- Szűz Mária virágai. Három szép új ének, Kisasszony napjára. A jámbor búcsús nép használatára. Szerkeszti és kiadja: Oláh István és neje énekárúsítók. Vértess. A. könyvnyomdája, Jászberény. é.n.
- Négy Istenes Új Ének a Szűz Máriához Kisasszony napjára és más napokra. Budán 1865. Nyom. Bagó Mártonnál.
- Kisasszony napjára, avagy Szűz Mária születése ünnepére való énekek. Budán, 1856. Nyomatott és kiadta Bagó Márton.
- Varga Lajos: Őszi napsugarak Kisasszony és Mária nevének emlékére. (Eger. 1893–1898)
- Háromnapos ájtatosság a kised Szűz Mária tiszteletére valamely különös kegyelem elnyeréséért Bp. 1912. (egyleveles imalap)
- Varga Lajos: Őszi napsugarak Kisasszony és Mária nevének emlékére (Eger, 1893–1898)

Hétfájdalmú Szűzanya (szept. 15.):

- Földerülő hajnalcsillag ének füzet. A fájdalmas anya tiszteletére a mely Egerben a Szervitáknál tartatik minden esztendőben szeptember 3-ik vasárnapján. Szerkesztette: Ambruzs Pál tanyai tanító Jász-Árokszálláson. Nyomatott az aszodi javító-intézet könyvnyomdájában. Aszód. é.n.
- Köszöntő ének a fájdalmas szűz Máriához. Kiadta Boda Teréz Budán 1862. Nyom. Bagó Mártonnál.
- Különféle énekek a fájdalmas sz. Máriáról é.h.n.
- Egy igaz ének a hétfájdalmas szűz Máriától, minden ájtatos keresztény számára. Bucsánszky Alajos. é.n.
- Buzgó imádságok a Boldogságos Szűz Mária hét fájdalmához. Eger, (192?) Egri Nyomda Rt.
- Fájdalmas Szűzanya tisztelete. A «Magyar Barát» kiadása, Gyöngyös. P. dr. Dám Ince O.F.M. Kapisztrán-Nyomda, Vác.
- Mária hét fájdalma. Székesfehérvár 1859. özv. Szammer Pálné 2 lev.

Fogolykiváltó Boldogasszony (szept. 24.)

- Háborús énekkoszorú. Felelős kiadó Richter József Paulovits Imre könyvnyomdája Budapest. é.n.

Október:

– Bold. Szűz Mária letenyéje é.h.n.

Olvasós Boldogasszony és Magyarok Nagyasszonya (okt. 7.)

– *Ájtatos Énekek a Bold. Szűz Máriához az olvasó királynéjához és az Oltári Szentségről. Pesten, 1862, 1865.*

– *Ének koszorú a Magyarok Nagyasszonyához írta: Fodor József. é.h.n.*

Egyes ünnepeknél bőséges ponyvaanyagból válogathattunk. A paraszti életmód lehetőségeihez is igazodóan elsősorban a nyár végi búcsújárások, Nagyboldogasszony, Kisasszony napja, Mária nevenapja, és különösen a Hétfájdalmú Szűzanya, ünnepnapjánál. Ez utóbbi nyilván összefügg a felföldi vidéken igen elterjedt fájdalmas búcsúkkal, melyeknek sora Gyöngyöstől, Egertől Kétkőn, (Modrý Kameň Szk.), Selmečbányán (Banska Štiavnica) át Sasvárig (Sassin), Péliföldszentkeresztig tart. Másfelől viszont nem ismerünk vidékükről Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepéhez (febr. 2.) kapcsolódó ponyvafüzetet, ami nagyrészt a téli időpont révén a búcsújárás hiányával függhet össze. Mária templomban való bemutatásának ünnepéhez (nov. 21.) sem találunk ponyvafüzetet, ami esetleg a népi Mária-kultuszban való kisebb jelentőséggel indokolható.

Kisebb periódusok (hónap, hét, nap)

– *Az első szombat megszentelése a Világ Királynéja Szeplőtelen Szívének engesztelésére Szalézi Művek, Rákospalota. é.n.*

– *Az öröndetes és fájdalmas szűz Mária hete vagyis: a hétnek minden napján mondható reggeli és esti imák. Eger. (1893–1898)*

– *Legújabb énekek. Szombati áldozat a boldogs. szűz Mária tiszteletére. Pesten, 1868. Nyomatja s kiadja Bucsánszky Alajos.*

Mária-kegyhelyek ponyvafüzetei:

Az idetartozó nagyszámú kiadvány közül saját gyűjtési anyagunkból csak a palócföldi térség kedvelt búcsújáróhelyeinek ponyvafüzetéből válogattunk, figyelmen kívül hagyva a szakirodalom és a közgyűjtemények bőséges idekapcsolódó anyagát. Zárójelben közöljük a gyűjtés helyét.

Több kegyhelyen is használható füzetek:

– *Szűz Máriát tisztelő szarándok, avagy a Magyar Országnek némely helységeiben találkozó Szűz Mária tsudálatos Kepéhez való rövid ájtatosságok. Budán, Nyomatott Gyurián és Bagó betűivel 1840. (Szanda)*

– *Legszebb és legújabb búcsú emlék ének füzet, a mely az Isten imádására és a boldogságos szűz Mária tiszteletére és a jámbor keresztény hívek használatára. Szerkesztette: Sági István Horton. Nyomatott Jatzkó Lajos könyvnyomdájában. Hatvan. é.n. (Karancslapujtó, Szanda)*

- Minden búcsúra alkalmazott ének. é.h.n. (Felsőszemeréd, Horné Semerovce; Szk.)
- Vándorok vezércsillaga. Szerző: Szécsi Ignác Kömlön. é.n. (Karancslapujtő)
- Útraindulók legújabb imádsága és énekek. Budapest, 1879. Nyomatja és kiadja Rózsa Kálmán és neje. (Karancslapujtő)
- Búcsújáró szent énekek. Budán, 1886. Nyomatott Bagó Márton és fiánál. (Szandaváralja)
- Új énekek akármely szent helyen. Írta Orosz István. Pesten, 1874. Nyomatott Bucsánszky Alajosnál. (Karancslapujtő)
- Mária az én reményem. Legszebb Szűz Mária énekek búcsújárók részére. Kapható Németh Menyhértnél. Izsa, Komárom m. é.n. (Felsőszemeréd, Horné Semerovce, Szk.)
- Búcsújáró énekek a boldogs. szűz Máriához. Pest, 1866. Nyomatott Bucsánszky A.-nál. (Karancslapujtő)
- Búcsújárói énekek Szűz Mária tiszteletére Skarupa Mária tulajdona – Utánnyomás tilos Földes-nyomda, Pásztó é.n. (Egeg – Hokovče; Szlovákia)
- Szűz Mária gyermekeinek zarándok útja Mária-besnyőn, Hanyi-pusztá, Feldebrőn, Egerszalókon, Vácson és Máriapócscon lévő kegyhelyeken. Írta: Varga Lajos Jász-árok-szálláson. Nyomatott és kapható a kiadó Egri nyomda-részvénytársaságnál, valamint minden ima- és énekárusnál. é.n.

Mátraverebély-Szentkút:

- Három szép ájtatos ének és egy imádság a szent kúti bold. Szűz Máriához. Budán, 1858. (Szandaváralja)
- Három új Istenes ének a szent-kúti Szűz Máriához. Vácson, nyomatott ebben az esztendőben. é.n. (Szandaváralja)
- Hat szép legújabb ének a Szentkúti szűz anya tiszteletére. A boldogságos szűz anyához a zarándokló hívek javára. Kiadja Szabó Emány Jász-Árok-szálláson. é.n. (Karancslapujtő)
- Legújabb ének és ima a mátraverebélyi Szűz Máriához. Javított kiadás. 166. szám, Budapest 1890. Nyomatja és kiadja Rózsa Kálmán és neje. (Karancslapujtő)
- A legszebb új énekek. A mátra-verebélyi szent-kutnál és Nógrád vármegyében lévő csodálatos szent kép előtt mondandó. é.h.n.
- A Mátra-Verébélyi boldogságos sz. Máriához való ájtatosság. Pest 1867. Nyomatja és kiadja Bucsánszky Alajos. (Karancslapujtő)
- Ájtatos imádság a szentkúti boldogságos szűz Máriához. Budapest, 1894. Nyomatja és kiadja Rózsa K. és neje. (Karancslapujtő)
- Imá a mátra-verebélyi szent kúti boldogságos Szűz kegyképe előtt. Nyomatott és kapható az Egri Nyomda részvénytársaságnál. (Vizslás)
- Ének koszorú a szentkúti Szűzanyához. Jóváhagyott könyvekből összeállítva. Felelős kiadó: Richter József. Klein Miklós. VII. Akácfa u. 34. é.n. (Magyargéc)
- Legszebb énekfüzetek, mely a mátra-verebélyi Szentkútnál levő csodálatos szent kép előtt mondandó. Kiadta: Orosz István Jász-ladányban. é.n. (Szanda)
- Buzgóság gyöngyei azaz legújabb Szent Énekek a Mátra-verebélyi szent kúthoz zarándokló hívek számára. Írta: Gyömbér András szent hely látogató. Nyomatott Gallovich Jenőnél Szirákon. é.n. (Szandaváralja)
- Legújabb Mátraverebélyi szent-énekek és imák a hiszekegyről. Kiadta: Gara József. Budapest, 1879. Nyomatott Bartalits Imrénél. (Karancslapujtő)

Eger

- *Beköszöntő ének az egri fájdalmas Szűz Máriához.* Budapest, 1892. Nyomatja és kiadja Rózsa Kálmán és neje. Szerző Orosz István p.-balai kántor és tanító. (Karancslapujtő)
- *A legújabb gyászfűzér koszorú Ének füzet, mely az Isten imáadására, és a fájdalmas anyának Máriának tiszteletére a jámbor keresztények használatára készítettett.* Ezen bucsu tartatik minden évben szeptember 3-ik vasárnapján, Egerben a szervitáknál. Szerkesztette: Ambruzs Pál. é.h.n. (Karancslapujtő)

Egerszalók

- *Szép új ének az Eger-Szalóki Boldogasszony képéhez.* Kiadta: Orosz István, Budapest, 1884. (Szanda)

Vác

- *A Szűz Mária hét kápolnájához való ének.* Írta: Varga Lajos. Nyomatott és kapható az Egri Nyomda Részvénytársaságnál, valamint minden ima- és énekárusnál. é.n. (Szanda)

Nógrádszakál

- *A szakali kálvária szentelésének emlékére. Ima a fájdalmas Szűz képe előtt.* é.h.n. (imalap)

Esztergom

- *Legszebb új énekek.* Esztergom melletti szt. kereszt és szt. kúthoz. Kiadta a tulajdonos: Orosz István. Budapest, 1882. Nyomatott Bartalits Imrénél. (Szanda)

Karancsság

- *A Karancssági szent-kútnak eredete és valóságos története 1866. junius 6-án egy 24 éves legénynyel.* Nyom. Horák Egyednél Esztergomban. é.n. (Szanda)
- *Négy szent legújabb ének a karancssági kálváriához.* Budapest, 1877. Nyomatott Bartalits Imre könyvnyomdájában. 12 sz.

Karancshegy

- *Karancshegyi liliomszálak ének füzérke* Írta: Varga Lajos Jász-Árokszálláson. Nyomatott a Lőw-féle könyvnyomdában. é.n. (Karancslapujtő)

Sasvár (Šaštín)

- *Egy szép imádság a sasvári csodálatos és Fájdalmas Szűz Anyához, Máriához.* é.h.n. (Egeg–Hokovce–Szk.)

Selmecbánya (Banská Štiavnica)

- *Imádság a fájdalmas Jézus Anyjához a selmeczi szent Kálvári-hegyén* é.h.n. (imalap, Karancslapujtő)

Hont (Csitár)

- *Legújabb ének a honti szent kúthoz.* Nyomatott ebben az esztendőben. é.h.n. (Magyargéc)
- *Énekek a honti Szentkútnál.* Esztergomban nyomatott Horák Egyednél. é.n.

Hasznos

- *A hasznosi Szűzanya története és búcsúénekek. F.k.: Szajkó Jenőné – Hungária-nyomda. Gyöngyös. é.n. (Szanda)*

Máriabesnyő

- *Legszebb énekfüzet a Mária-Besnyői csudatévő szent kép előtt. Budapest. é.n. (Szanda)*
- *Legújabb Énekek és imák a besnyei csodákkal gazdagon tündöklő boldogságos szűz anya képéhez zarándoklók számára Pest, 1859. Nyomatta és kiadja Bucsánszky Alajos. (Szanda)*
- *Besnyei kalauz a Besnyei százados ünnepre. A csodákkal gazdagon tündöklő boldogságos Szűz anya képéhez zarándoklók számára, Pesten 1859. Nyomatott s kiadja Bucsánszky Alajos*

Máriapócs

- *Legújabb imák és énekek a Mária-Pócsi bold. Szűz Mária kegyhelyétől beköszöntő és búcsúzó (...hiányos címlap) Budapesten. Nyom. Bagó Márton és fiánál. (Karancslapujtó)*
- *Ájtatos énekek a pócsi szűz Mári tiszteletére Budapest, 1882. Nyomatja és kiadja Rózsa K. neje (Karancslapujtó)*

Gyöngyös

- *Négy legszebb új Ének. A gyöngyösi vagyis a kékkövi kálváriához beköszöntő. Kiadja Koós Bálint, Füleken 1880.*

Máriazell

- *Egyházi Énekek. A Nagy Mária-celli Mária-völgyi és Mária-sasvári zarándoklat emlékére é.h.n. (Felsőszemeréd, Szlovákia)*

Lourdes

- *A Lurdesi szeplőtelen fogantatás tizennyolcszori megjelenése 50 éves jubileumának örömmünnepére és a Szűz Mária Názáreti szent házának az Angyali karok által Lorettóba vitelének tiszteletére szép új énekek. Írta és régibb szép ének hozzáadásával kiadta Sági István Horton. Lourdes és Lorettó látogatója. Nyomatott Jatzkó Lajos könyvnyomdájában. Hatvan. (Szanda)*

Fatima

- *A fatimai csoda. Írta: P. Sipos Kajetán O. F. M. Kiadja: Németh Menyhért Izsa, Fő utca 29. szám. 1944. (Egeg-Hokavče, Szk.)*
- *Mi történt Fatimában? Szalézi Művek. (belső címlap hiányzik Mohora)*

Társulatok

- E témakörben szintén csak saját gyűjtési anyagunkból közlünk példákat.
- *Öt szép ének az élő szent rózsafüzér királynéjához. Budapest, nyomtatott Bartalits Imre könyvnyomdájában. é. n. (Szanda)*

- Szép új énekek Sz. Mária kertjében lévő rózsák számára, mely társulat Eger városában alakult. Kiadta: Orosz István Jász-Ladányban. Budapesten 1877. Nyomatott Bagó Márton és Fiánál. (Szécsénykovácsi-Kovačovec Szlovákia; Karancslapujtő)
- Illatozó rózsás kis kert, melyből minden édesség kel. Szerző: Szécsi Ignác. Budapest. Nyomatott és kapható Bartalits Imrénél. É.n. (Karancslapujtő)
- Rózsabimbók. A szent olvasó királynéja tiszteletére. Koszorúba fűzte Babik József, egri egyházmegyei áldozópap, tanítóképző tanár. Eger. Az érseki lyceum könyvnyomdája, 1896. (Karancslapujtő)
- Dicsőséges Rózsafűzér Énekfüzet az égi anya tiszteletére. Szerkeszti: Ambruss Pál volt tanyai tanító lakik Csányon. Budapest, Bartalits Imre könyvnyomdájából. é.n. (Karancslapujtő)
- A menyei Rózsafűzér ünnep napjára Ének füzet, Mely a szentháromság imáadására, a boldogságos szűz Máriának és az ő szent olvasójának tiszteletére és jámbor keresztény hívek használatára készített. Az egyházi hatóság engedelmével szerkesztette Ambruss Pál volt tanyai tanító lakik Csányon. Vitriol J. könyvnyomdája Tornalja. é.n. (Karancslapujtő)
- Legujabb szent énekfüzet. Az olvasótársulat és az egyház jóváhagyásával. Kiadta Kapcsó István Bácsföldvári lakos. Budapest. Nyomatott és kapható Bartalits Imrénél. é.n. (Szada)
- A világ legnagyobb csoda története vagy az Égből leszállt olvasó és Három új ének a besenyői bucsu emlékére. Kiadja: Gyömbér bácsi Kacsvinszky és Szappanos nyomdája Jászberény. é.n. (Szanda)
- Vezérkönyv az egegi plebánia földműves leányok Mária-Kongregációja számára, mely a szeplőtelenül fogantatott szűz Máriáról van címezve és Sz. Ágnes pártfogása alatt áll. Összeállította Bányász Endre egegi plébános 1916. Neumann Jakab könyvnyomdája Ipolyságon.

Rendkívüli élethelyzetek

- Háborús könyörgések Magyarország nagyasszonyához. Magyarász Ferenc dr. ciszst. R. bakonykoppányi plébános. é.h.n. (Szanda)
- Ferencz József – Ferencz Józsefné Karácsonyi M.: Hétfájdalmú Édesanyánk könyörgő harcoló katonáinkért... Dallamát szerezte Ferencz József. Az énekek szövegét írta Ferencz Józsefné Karácsony M. (1942). Egri Nyomda Rt. (Szanda)
- Az özvegyek siralmi és az árva fohásza Kiadta: Szécsi Ignác. Kömlőn. Javított kiadás. Budapest. 1905. Nyomatja és kiadja Rózsa K. és neje. 266. sz. (Szanda)
- Legujabb szent ének a boldogságos szűz Máriának keseves könyhullatásának emlékeztére és az árva és özvegyek siralma. Budán, 1878. Nyomatott Bagó Márton és fiánál. (Karancslapujtő)
- A szegények és bajban lévők segítője, a Könnyek Anyja. Írta: Mut V.D. Egyházi jóváhagyással. Lourdes folyóirat kiadása. Sopron. 1935. (Eggy-Hokavče, Szk.)
- Egy szegény boldogtalan család története és megvizsgálása. Szerkeszti és kiadja: Kalla Emilné és férje Jászberény, Árok u. 2. Kovács-nyomda, Jászberény é.n.
- Minden szükségünkben való ájtatos imádság a fájdalmas istenanyához. 34. r. sz. Nyomatott és kapható az Egri Nyomda Részvénytársaságnál. é.n. (egylevelű ima)

Általános kultusz

- Énekek a Boldogságos Szűz tiszteletére. Szép énekek Mária tiszteletére. Szép énekek Mária tiszteletére. Eger. é.n.
- Máriát dicsőítő hangok. Legujabb szent énekek. Írta: Gyömbér András. Nyomatott és kapható az Egri Nyomda Részvénytársaságnál. Eger. é.n
- Buzgóság Gyöngyvirága vagyis ének-koszorú a boldogságos szűz Máriáról, Összeírta: Varga Lajos Jászárokszálláson. Budapesten Nyomatott Bagó Márton és fiánál. 113. é.n.
- Igen szép hat új ének a boldogságos szűz Mária tiszteletére. Kiadta Seres András zarándok szent föld látogató. Budapest, 1888.
- Énekek a boldogságos Szűz Máriáról. A.F.M. Bíborosérsek engedelmével az ipolyszakálosi buzgó híveknek emlékül. M.A. káplán. é.h.n.
- Mária iránti hit, remény, szeretet. Hathatós ima. Eger é.n. (egyleveles ima)
- Ájtatos imádság minden szükségünkben a Fájdalmas istenanyához. Eger. é.n. (egyleveles ima)
- Fájdalmas Isten anyjához. Hathatós ima. Eger. é.n. (egyleveles ima)
- Egy nagyon erős imádság a fájdalmas Szűz Máriához. 186. sz. Pesten, 1869. Nyomatott Bucsánszky Alajosnál (egyleveles ima)

A fenti osztályozás a használat alkalmait is mutatja. A ponyvafüzetek egyrészt az előénekes, búcsúvezető irányításával végzett közösségi ájtatosságok alkalmain kerültek elő, másrészt az emberi élet szükséghelyzeteiben, valamint magánájtatossági alkalmakkor.

Vázlatos felsorolásunk is érzékelteti a ponyván megjelenő Mária-kép sokféleségét, szerteágazó voltát. A ponyvanyomtatványokon Máriához kapcsolódó anyag valástörténeti, poétikai, folklorisztikai szempontból egyaránt igen összetett. Egy-egy ponyvafüzeten belül is például többféle műfaj: legendaballada, himnusz, siralom, imádság stb. található, melyek lehetnek ima- vagy énekeskönyvben is előforduló magas, egyházi irodalomból származó, vagy laikus eredetű, esetleg jóvá sem hagyott népelemek, illetve a vallásos népköltészet egyéni alkotóihoz konkrétan kötődő alkotások. Ebben a sokféleségben megjelennek az apokrif evangéliumokig visszanyúló és archaikus középkori elemeket tartalmazó szövegek vagy például újkori csodás jelenségek leírásai. A történelmi időbeliség efajta sokféleségén kívül a vizsgált időszakban zajló változás tendenciái is megfigyelhetők, melyek párhuzamosan a népköltészetben lezajló új stílusú népdal térhódításával az újkori vallási felfogással összefüggő szentimentális, részletező, moralizáló stílus előtérbe kerülését jelentik.

A ponyvák fentiekben említett tematikus és történeti sokfélesége, összetettsége alapján az egész anyagra vonatkozóan vizsgálni lehetne a tartalomelemzés statisztikus módszerével az egyes elemek gyakoriságát és megjelenési formáit, illetve a konkrét szereplőket, jelen esetben Szűz Mária ábrázolt tulajdonságait, funkcióit. Egy ilyen vizsgálat segítségével pontosabb képet kaphatnánk arról, hogy a ponyva – sok más kulturális hatás mellett – mi módon, mennyiben befolyásolhatta, illetve tükrözi a népi vallásosságban élő Mária-képet. Felvetődik továbbá az a kérdés, – ha a ponyvanyomtatványokat a népi Mária tisztelet és szemlélet megismerésének egy forrása-

ként fogjuk fel – hogy a ponyvaszövegeket a nép mennyire fogadta be, mennyire érezte sajátjának. Idevonatkozó ismereteink igen szerények, és az ilyen irányú gyűjtőmunka lehetőségei mára meglehetősen beszűkültek. Ponyva szövegek néphagyományba integráltságát mutatja, hogy egy részük szájhagyományban is terjedt, folklorizálódott (például legendaballadák, imaszövegek⁶ stb.). Emellett kérdés, hogy mennyiben vehetjük figyelembe Schram Ferenc azon megállapítását, hogy: „A XIX. század ponyvairodalmának nagy éneaktermése természetesen a minőség rovására ment, ritka, ha a nép ezekből magáénak érezve egy-egy éneket, magáévá is tette és tökéletessé csiszolta.”⁷ Recens gyűjtési adataink azt mutatják, hogy a vallásos ponyvafüzetek – más szakrális tárgyakhoz hasonlóan – használóik részéről nagy megbecsüléssel bírtak, s ha közösségi ájtatos alkalomkor nem is volt nagyszámú vagy sokféle ponyvafüzet használatos, a magánáhitat keretében olvasgatásra kerülhettek. Erre utal a következő, napjainkban gyűjtött adat, amely zömmel 1850-es, 60-as évekbeli, közösségi ájtatosság keretében már nem használatos ponyvanyomtatványokra vonatkozik: „Nem nagyon használjuk, mer mostmá az énekek is másképpen vannak, csak úgy át van nézve télen. Elolvastam már egyszer-kétszer. Télen elolvasom.”⁸

A Mária-ponyvák között ma is gyakorta megfigyelhetők azonban használatban lévő darabok a közösségi vallásgyakorlat alkalmain is. Szécsénykovácsiban (Kovacovce, Szlovákia, v. Nógrád m.) például a négy generációs hagyományt hordozó előénekes által vezetett templomi éneklés során használatos Varga Lajos: „Szűz Mária gyermekeinek zarándok útja” című az Egri Nyomda Rt. által az 1910-es években kiadott énekfüzet. A ponyvafüzet Máribesnyő, Hanyipusztá, Feldebrő, Egerszalók, Vác és Máriapócs kegyhelyeinek kegyképeihez készült énekeket tartalmaz. Szécsénykovácsiban azonban ettől függetlenül, Mária-ünnepekkor és közvasárnapokon használják. Varga Lajos egy másik ponyvájának továbbélő népszerűségét mutatja, hogy 1994-ben a budapesti Babér utcai plébánia kiadásában, az eredeti nyomtatvány prózai történetének elhagyásával, színes címlappal újra megjelent az „Örökké illatozó rózsafüzérek” című kiadvány. A rózsafüzéres ájtatosság különösen kedvelt formája a katolikus Mária-tiszteletnek. Ezt példázzák Boroznaki Pál karancslapujtői búcsúvezető „szentember” szavai is, aki naponta végezte a dicsőséges, az örvendetes és a fájdalmas olvasó imádságait: „Szűz Mária tiszteletére szenteltem minden nap a három olvasót. Mer neki annál nincs kedvesebb. Kire ő Szent Domonkost tanította. Különösen kell elmélkedni a fájdalmas olvasó alatt. Maga elé idézni az embernek a Geccemáni kertet, az ostromozás helyét, a töviskorona helyét. Ezek mind megható. Elmélkedni is kell a rózsafüzérhez. Anélkül nem teljes. Csak úgy az elmének oda kell lenni. Maga elé gondolja mind.”⁹ A szentolvasó végzésének a fent említett legközismertebb típusain kívül sokféle változata él, melyeket elsősorban a ponyvanyomtatványok népszerűsítettek. A Jézushoz vagy a népszerű szentekhez – Szent Anna, Szent József, Szent Mihály stb. –, Szentháromsághoz vagy a megholtakért végzett rózsafüzérek mellett leggyakoribbak a titkaikban Szűz Mári-

⁶ Kriza 1982. 161–228.

⁷ Schram 1974. 379.

⁸ Gyerpál Jánosné, Egeg–Hokovče, Szlovákia román. Kat szül. 1926.

⁹ Hetény János kéziratos gyűjtéséből

áról megemlékező szövegek. Az említett Varga Lajos-féle: „Örökké illatozó Rózsafüzérek” könyvecskében rózsafüzér található Máriáról, mint a „legszen-
tebb szív asszonyá”-ról, „14 öröme”-nek, „7 öröme”-nek, „7 fájdalmá”-nak tisz-
teletéről. A „jámbor keresztény katolikusok számára” 1887-ben negyedik ki-
adásban Rózsa Kálmán könyvnyomdájában, Budapesten megjelent „Szent
Rózsafüzérek könyvé”-ben pedig a számszerint ötven szövegnek majdnem fele
(23) Szűz Máriához kapcsolódik:

- Közönséges Rózsafüzér a boldogságos Szűz Máriának tiszteletére
- Az élő lelki Rózsafüzér a boldogságos Szűz Máriáról
- Rózsafüzér a boldogságos Szűz Máriának hét fájdalmáról
- A szeplőtelenül fogantatott boldogságos Sz. Máriának tizenkét-csillagú koszorúja
- Rózsafüzér a boldogságos Szűz Mária tizenkét csillagáról
- A boldogságos Szűz Mária rózsakoszorúja
- Rózsafüzér a boldogságos Szűz Mária szent és szeplőtelen szívééről
- A legszentebb szívénél közbenjáró Asszonyunk rózsafüzérkéje
- Rózsafüzérke a boldogságos Szűz Mária szeplőtelen fogantatásáról. I.
- Rózsafüzér a boldogságos Szűz Mária szeplőtelen fogantatásáról II.

Rózsafüzérek Mária különféle ünnepeire:

- Szűz Mária szeplőtelen fogantatása. December 8.
- Boldogságos szűz Máriának várása. December 18.
- Szűz Mária eljegyzése. Január 23.
- Gyertyaszentelő Boldogasszony. Február 2.
- Gyümölcshordó Boldogasszony. Március 25.
- Sárkány Boldogasszony. Július 2.
- Szent skapuláre ünnepe. Július 16.
- Nagy-Boldogasszony. Augusztus 15.
- Kis-Asszony ünnepe. Szeptember 8.
- Szűz Mária drága neve. Szeptember 8. utáni vasárnap.
- Szűz Mária beavattatása. November 21.
- Szűz Mária hét örömeiről I.
- Rózsafüzér a boldogságos Szűz Mária hét örömeiről II.
- A szent olvasó királynéja. Az Örökös rózsafüzér.

A Rózsafüzér Társulatok igényeinek megfelelően, gyakorta az egyes helyi tár-
sulatok kiadásában is számos ponyvanyomtatvány jelent meg, melyek a szentol-
vasó végzéséhez kapcsolódó énekszövegeket, imádságokat, elmélkedéseket tar-
talmazzák. E füzeteknek kéziratos vagy gépelt másolatai is elterjedtek. A
Rózsafüzér Társulat, mintegy élő rózsás-kertet alkotva jelenik meg a szövegek-
ben, s: „E szép kertnek kertésznője maga a szűz Mária, Virágait öntözgetni segít
neki szent fia...”¹⁰ Láthatjuk azt is, hogy Mária hogyan viszonyul az olvasó vég-

¹⁰ „Ének az olvasó előtt.”, In: Lelki kincsünk Szűz Mária élőrózsa koszorúja ének-füzete. Losonc, é.n.

zéséhez: „Örül a szűz Mária hogyha virágzik / Ha a bűn szennyétől nem hervadozik / De ha látja hogy hervad az Ő rózsája / Elfordítja szent fejét sír a szűz Anya.”¹¹

Mária közvetlen, szinte földi közelségbe kerül, és érzékelhetjük, hogy a ponyvanyomtatványokon megjelenő Mária-kép mennyire összetett, kultúrtörténetileg mennyire sokféle elemből tevődik össze. Összességében mégis valamelyest egységes képet kapunk a ponyvaszövegek által ábrázolt Szűz Máriáról, s ez nagyrészt megegyezik a népi hitvilág Mária-képével. A ponyvai szövegekben Mária azokat a funkciókat tölti be, melyek a népi vallásos hitben is hozzáfűződnek. Mária a népi hitben és vallásgyakorlatban égi *édesanya*, *özvegyek és árva pártfogója*, az *elveszettek megkeresője*, *szegény raboknak szabadítója*, *zarándokok pártfogója*, *ínségben segítő*, *bűnösöknek megbocsátó*, *gonoszt, bajt távoltartó*, *gyógyító*, *csodatevő*, *haldoklók vigasza*, *a halál óráján az ember mellett álló, segítő stb.*, megfelelően az egyház tanításának, miszerint Mária szüntelenül közbenjár híveitért.

A ponyván megjelenő, Máriát magasztaló jelzők tömege szinte felsorolhatatlan. Egy részük az előbb említett funkciókkal függ össze: *bűnösök reménye*, *szent olvasó életfája*, *mártírok nagy asszonya* stb.; más részük a lorettói litániához kapcsolódik: *angyalok királynéja*, *irgalom tárháza*, *mennyország ajtaja*, *szentlélek mennyasszonya*, *örök éltető szűz virága*, *minden szentek fénye*, stb. Ezenkívül találkozunk más népies megnevezésekkel, hasonlatokkal: *fehér rózsaszál*, *hó liliomszál*, *kék nefelejcs*, *kivirágzott aranyvessző*, *felragyogó gyémántharman*, *egek gyöngyvirága* stb. E jelzők és megszólítások mutatják azt a ponyvaszövegekben Máriával kapcsolatosan megfigyelhető jellegzetességet, miszerint Mária egyrészt rendkívüli képességű és erejű csodatevő, isteni attribútumokkal felruházott lény, másrészt pedig a földi emberhez hasonlítható tulajdonságokkal és életkeretekkel rendelkező asszony. A legendaballadák talán legjellegzetesebb példái ennek, de más szövegekben is találkozunk Mária földi emberhez hasonlatos megnyilvánulásaival. Például egy késői ponyván, a hasznosi kegyhely alapításakor a forrásnál megjelenő Mária ugyanúgy szól a látomás átélőjéhez, mint egy másik falusi asszony: „Ezt majd én elmondom tenéked jó asszony / Ennek a kis forrásnak titkát majd megtudod...”¹² Ugyanezt a kettősséget mutatják a népi használatban még századunk második felében is fellelhető, a barokk nagyúri író Esterházy Pál „A Boldogságos Szűz Mária szombatja...” című gyűjteményének szövegei. Itt a jelenésekben, látomásokban megnyilatkozó Mária többnyire *nagy fényességben* és *mennyei felségben* vagy *a napnál sokkal nagyobb fényességben*, *királyi öltözetben* látható, gyakorta *körülvéve sok szép mennyei szűzekkel*, *mennyei szent angyalokkal*, *nagy számú szent apostolokkal*, *confessorokkal* és *mártírokkal*. Mária megjelenésekor esetenként *gyönyörűséges*, *kimondhatatlan jó*, *drága szép illat* érezhető, mely a jelenés eltűnése után is egy ideig megmarad. Máskor az illat Mária jövetelét előzi meg, esetleg *gyönyörűséges angyali énekkel* együtt. A népi misztikus élményekben szintén gyakran előforduló jelenség a mennyei illat és a fényesség, és ez nyomon követhető napjaink látomásanyagáig (például Medjugorje vonatkozásában). Ez esetekben nyilvánvalóan a nép-

¹¹ Gépelt imalap, Nógrád m.

¹² A hasznosi Szűzanya története és búcsúénekek FK. Szajkó Jenőné, Hungária Nyomda, Gyöngyös)

hit és a vallásos irodalom egymást erősítő, továbbbővítő hatásáról beszélhetünk. Más-kor viszont az „ötvenkét szombat” csodás történeteiben földi asszony képében is megjelenik Mária, ha céljai, cselekedetei úgy kívánják. Előfordul például a Máriát ábrázoló kép vagy szobor megelevenedése, a bűnös ember érdekében Mária a karján ülő gyermek Jézushoz fordul, vagy le is térdel eléje, más alkalommal a jámbor templomtakarító hívőt menti meg a létráról való leeséstől. A vallásos népeletben is megjelenő látomások esetenként befolyásolják az imádkozási gyakorlatot, következő példánkban pedig még magát a használandó nyomtatványt is Szűz Mária jelöli ki: „Szűzanya a megköötött kezű Jézusnak az olvasóját mondta, hogy hát aztat végezzük. Aztat mondjuk. Oszd ő még mondta neki, hogyhát Szűzanyám én nem tudom azt, nem is hallottam még sohasé”.¹³

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy a ponyvanyomtatványokon az egyházi liturgiához képest Mária csodatevő szerepének, élettörténete egyes elemeinek a népi vallásosságnak megfelelő kiemelésével, hangsúlyozásával találkozunk. Míg az egyház a történeti hitelességre figyelemmel alakítja ki tanait, addig a népi vallásosság és a vallásos ponyva ezeket kevésbé veszi figyelembe és jobban előtérbe kerülnek a misztikus vonatkozások. A ponyvaszövegek egyrészt a paraszti életmódhoz hasonlítják, közelítik például Mária életének egyes eseményeit, másrészt a paraszti életet emelik menyei szférákba, misztikus, metafizikus szintre.

Irodalom

ANTALÓCZI Lajos

1986 Az Egri Nyomda Rt. története 1893–1949. Eger.

BÁLINT Sándor

1977 Ünnepi Kalendárium I–II. Budapest.

1943 Sacra Hungaria

JUNG Károly

1988 Törökbecsei amulett (Egy néprajzi lelet leírása és értelmezése)
Ethnographia IC. 357–375.

KAPROS Márta

1990 A születés és kisgyermekkor szokásai. Magyar Néprajz VII. 9–31.

KRIZA Ildikó

1982 A legendaballada. Epikai-lírai alkotások az irodalom és a folklór határán. Budapest.

1992 A ponyvairodalom és a szájhagyomány kapcsolata a parasztság körében a 19. század végén.

LENGYEL Ágnes

1994 Megújuló vallásos ponyvanyomtatványok Nógrádban. Néprajzi Értéktető LXXVI. 227–257.

¹³ G. M-né E. I. róm. kat., 1926 Szurdokpüspöki

LIMBACHER Gábor

1989 Búcsújáróhely a Szentpéterhegyen. A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 367–388.

LÉVAY Mihály

1934 A boldogságos Szűz Mária élete, tisztelete, szenthelyei, legendái. Budapest.

MANGA János

1946 A kánai menyegző változatai. Ethographia LVII.

P. PETHŐ Lénárd

1929 Az andocsi búcsújáróhely ismertetése. Vác.

SCHRAM Ferenc

1974 A népének egy csoportjának kialakulása Magyarországon. Ethnographia 373–383.

TÓTH Kálmán

1934 A Mária-ünnepek fényözönében. Esztergom.

TÜSKÉS Gábor

1993 Búcsújárás a barokk-kori Magyarországon. Budapest.

Ágnes Lengyel

The Figure of Virgin Mary in Religious Popular Literature

The paper investigates, systematises the material related to Virgin Mary in religious popular literature becoming widespread in the second half of the 19th century. The research is mainly based on recent material, from the counties of *Nógrád* and historical *Hont*.

According to thematic elements the analysed material is categorised into the following groups: life of Virgin Mary, calendar festivals, shorter periods (a month, a week, a day), shrines devoted to Blessed Mary, confraternities, extreme life situations, general cult. Concrete examples in each category are to illustrate. This categorisation of the booklets also presents the occasions of their usage. The texts were used mainly during common prayers led by foresingers and pilgrimage leaders, again in crisis situations or in private devotion.

The image of Virgin Mary expressed in small religious booklets is rather diverse and complex from religious historical, poetical and folkloristic point of view. Even within one booklet there are several different genres, such as laments, prayers, hymns, etc., which may be either the texts of official service-books or lay, even officially prohibited hymns, also individual works by a concrete author. In this complexity there are texts going back to the apocryphal gospels containing medieval elements, while some are descriptions of recent phenomena.

The paper deals with the role of popular texts in folklife, also their connection to folkbelief. Besides it discusses the significance and names of Blessed Mary reflected into the texts.